

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

IV2 in het Middelnederlands, IPI in het Fries en de distributie van subjunctieven

Postma, G.J.

published in

Taal & Tongval

2006

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

CC BY

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Postma, G. J. (2006). IV2 in het Middelnederlands, IPI in het Fries en de distributie van subjunctieven. *Taal & Tongval*, 58(2), 205-224.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

IV2 IN HET MIDDELNEDERLANDS, IPI IN HET FRIES EN DE DISTRIBUTIE VAN SUBJUNCTIEVEN^(*)

Abstract

In this paper, the infinitival V2-construction in Middle Dutch and the so-called IPI construction in modern Frisian are compared. It is concluded that the Frisian construction is a finite counterpart of the infinitival Middle-Dutch construction. While Middle-Dutch IV2 realizes a hortative infinitive, the Frisian construction is a finite subjunctive construction. While this construction was limited to intensional subjunctives in older stages of Frisian, it was generalized over the two types of embedded subjunctives: intensional subjunctives and polarity subjunctives.

1. Inleiding

In een recent artikel (Postma 2006) wordt de Middelnederlandse Infinitivale V2-constructie, zoals geïllustreerd in (1), aan de hand van een recent beschikbaar gekomen Middeldrents corpus (voor een beschrijving zie Postma 2004) aan een systematisch onderzoek onderworpen.

- (1) so moet hy en rechte ansetten ende laten ø hem vertugen. IV2
dan moet hij een geding aanspannen en laten.inf (hij) zich verdedigen
dan moet hij een geding aanspannen en zich laten verdedigen (via ge-
tuigen)”

Uit dat onderzoek kwam te voorschijn dat bepaalde ontwikkelingen in de IV2 constructie parallellen vertonen met het verval van de subjunctief. Bij het uitgevoerde corpusonderzoek kwam verder aan het licht dat de infinitivale constructie

^(*) Dit artikel vormt een tweeluik met "Infinitivale V2 in het Middeldrents en de subjunctief", in *Taal & Tongval* 57(2). Met dank aan Hans Bennis, Hans den Besten, Theresa Biberauer, Griet Coupé, Ton Goeman, Ger de Haan, Ans van Kemenade, Piet van Reenen, Ian Roberts en Fred Weerman voor commentaar en suggesties.

een ingebedde hortatief realiseert. Preciezer gezegd: dat IV2 een infinitivale tegenhanger is van de hortatieve subjunctief. In dit artikel wil ik deze bevindingen terugkoppelen op de welbekende Friese Imperativus-pro-Infinitivo-constructie (IpI), als in (2).⁽¹⁾

- (2) Dan sil de polysje grif komme en helje ø him op IpI
 dan zal de politie vast komen en haal.imp (hy) hem op
 ‘Dan zal de politie vast komen om hem op te halen’

Ik zal betogen dat de moderne Friese constructie geen imperatief maar een subjunctief bevat. In tegenstelling tot de infinitivale constructie, die beperkt is tot de hortatieve cq intensionele subjunctief-contexten, heeft de Friese constructie zich over het gehele domein van ingebedde subjunctieven uitgebreid, namelijk de intensionele subjunctief en de polariteitssubjunctief.

2. De infinitivale V2 constructie (IV2)

In deze paragraaf zullen we de belangrijkste resultaten uit Postma (2006) met betrekking tot de Middelnederlandse IV2 constructie samenvatten. Vanuit syntactische oogpunt lijkt de IV2 sterk op de Friese IPI constructie. Beide constructies realiseren een onderschikkende relatie met behulp van een coordinator *en(de)*. Beide constructies laten het werkwoord vooropplaatsing ondergaan. Beide constructies laten het subject in het tweede lid van *ende* onuitgedrukt. Ze verschillen echter in de morfologische status van het vooropgeplaatste werkwoord. In het Middelnederlands is het een infinitief, in het moderne Fries een imperatief. Daarnaast zijn de twee constructies verschillend in distributie. Men zou kunnen stellen dat de IV2 constructie een deelverzameling is van de Friese IPI constructie. De Friese constructie heeft namelijk twee verschijningsvormen. Eén die duidelijk onderschikkend is omdat het tweede lid een antecedent heeft in het eerste lid, zoals in (3). Dat zullen we de IPI van het eerste type noemen.

- (3) Jelle tocht der net oan en knip syn hier ôf (type I)
 Jelle dacht er niet aan en knip.imp zijn haar af
 ‘Jan dacht er niet aan om zijn haar af te knippen’

⁽¹⁾ Er is een zeer uitgebreide literatuur over het IpI effect. Ik noem hier slechts De Waart (1971), Hoekstra (1987) De Haan (1990) en verder de verwijzingen in Postma (2006).

- (4) Dan sil de polysje grif komme en helje him op (type II)
 dan zal de politie vast komen en haal imp hem op
 ‘Dan zal de politie vast komen om hem op te halen’

In de tweede constructie als in (4) komt geen voorlopig pronomen in het eerste lid voor. Daarom is niet onmiddellijk duidelijk dat het een onderschikkende relatie betreft. Wel is er altijd sprake van modaliteit in het eerste lid, maar niet in het tweede. De modaliteit van het eerste lid heeft bereik over het tweede lid. De Haan (1990) beschouwt beide typen als onderschikkend. Eerdere onderzoekers (De Waart 1971, Hoekstra 1987) beschouwen slechts het eerste type als onderschikkend. De constructie van het eerste type heeft geen tegenhanger in het Middelnederlands. De tweede wel, als in (5).

- (5) Ende men sal al die vorseide dingen pulveren ende mingen metten zape
 van ruten ende maken pillen
 (Middelnederlands, Cyurgie, Jan Yperman)

Deze constructies zijn in het Middeldrentse corpus systematisch hortatief van karakter.⁽²⁾ Volgens Postma (2006) ligt de oorzaak hiervoor in het feit dat er in het tweede lid een verborgen modaal aanwezig is. Deze abstracte modaal is, waarschijnlijk om redenen van identificatie, van het MUST-type. De abstracte modaal (AUX) ondergaat verplaatsing naar de zinsperifere positie (van het tweede conjunct). Het eigenlijke werkwoord, dat de vorm van de infinitief heeft, wordt meegenomen door de verborgen modaal. Dat is *mogelijk* omdat modaal en infinitief een syntactisch complex kunnen vormen onder werkwoordelijke clustering. Dat is *nodig* omdat alleen een lexicale C nominatief kan toekennen. Dit verbale AUX+V complex als in (6a) heeft semantisch dezelfde status als de hortatieve hoofdzinconstructie met een hortatief hulpwerkwoord, als in (6b).

- (6) a. men sal ... pulveren ende
 [OP_i AUX+maken [_i pillen maken]]
 b. Laat hij wat harder werken!

In (6b) vindt een zichtbare verplaatsing van het hortatieve hulpwerkwoord naar C plaats en het hoofdwerkwoord blijft achter. De IV2 verschilt slechts daarin

⁽²⁾ Dit geldt in het algemeen voor de Middelnederlandse IV2. Ook de modern Groningse constructie is hortatief. Of dit ook voor het Oud-Fries geldt is niet duidelijk bij gebrek aan data. De tot nog toe bekende data wijzen wel in die richting.

dat het hulpwerkwoord abstract is. Om C toch te lexicaliseren (wat nodig is voor nominatieftoekenning) wordt het in AUX geïncorporeerde hoofdwkwoord meegenomen naar C. Samenvattend heeft de IV2 in het Middeldrents de volgende eigenschappen.

- (7). Eigenschappen IV2 (naar Postma 2006)
- IV2 heeft een gelexicaliseerde coördinator (*ende*) die de subjectspositie regeert
 - IV2 heeft hortatieve semantiek
 - IV2 realiseert werkwoordsverplaatsing naar C
 - IV2 heeft een abstract aanwezige AUX
 - IV2 heeft een distributie die een deelverzameling is van de Friese IPI
 - IV2 is een infinitivale tegenhanger van de hortatieve subjunctief

Even afgezien van de hoofdzin-bijzin dimensie, zijn er cross-linguïstisch drie typen hortatieve constructies. Hortatieve constructies met een lexicaal hortatief hulpwerkwoord (Nederlands *laten*, Russisch *pustʹ*), hortatieve constructies met een abstract hortatief hulpwerkwoord (Middelnederlandse IV2), en hortatieve constructies met een specifieke geïnflecteerd werkwoordsvorm (hortatieve subjunctief). We kunnen zulke subjunctieven opvatten als een morfologisch complex met een abstract modaal hulpwerkwoord. Deze drie typen hortatieve constructies zijn abstract weergegeven in (8a-c).

- (8) a. $c^c[AUX_{\text{laten}}] + V_{\text{inf}}$ (hortatief)
 b. $c^c[AUX_{\text{o}} + V_{\text{inf}}]$ (hortatieve infinitief, in IV2)
 c. $c^c[V \cdot AUX_{\text{subj}}]$ (subjunctief)

Vanuit dit formele perspectief heeft IV2 dus kenmerken van een *intermediaire vorm* tussen een morfologische hortatief (subjunctief) en een perifrastische hortatief (hulpwerkwoord). Het is de vraag of de IV2 ook in diachrone zin als een intermediaire vorm kan worden opgevat. Laten we ons met deze kennis tot het Fries wenden.

3. De Friese IPI-constructie

3.1. De IPI als hortatief/subjunctief

Volgens de literatuur bestond de IV2-constructie ook het in Oudfries (Hoekstra 1987). Ook in het Fries is deze constructie verdwenen. Maar in het Fries is de IV2-constructie vervangen door een constructie met een andere morfologische vorm, de imperatief.

- (9) Dan sil de polysje grif komme en helje him op
dan zal de politie vast komen en haal.imp hem op
'Dan zal de politie vast komen om hem op te halen'

In een dergelijk scenario blijven een aantal vragen onbeantwoord:

- (10) • waarom kon IV2 vervangen worden door Ipi in het Fries?
• waarom kon dat niet in het Nederlands?
• waarom heeft de Ipi een breder gebruiksterrein dan de IV2, t.w. de onderschikkende contexten van het type I?
• waarom is Ipi en IV2 afhankelijk van de coördinatie *en*?

Tot nog toe zijn deze vragen nauwelijks vanuit een formeel perspectief behandeld. Wel is een diachroon pad geschetst van de IV2-constructie naar de Friese Ipi. Dat scenario gebruikt de specifieke morfologie van de Friese imperatief (Hoekstra [1987]1997:37). In het algemeen verschillen de infinitief en de imperatief in vorm in het Fries, zoals geïllustreerd in (11). De imperatief wordt net als in het Nederlands standaard uitgedrukt met een kale wortel, de infinitief met wortel+*e*. Verbogen vormen zijn vetgedrukt, kale wortels zijn schuingedrukt.

(11) <i>Praat</i> net sa folle!	<i>Wês</i> net sa rij!	<i>Doch</i> dat!
praat niet zo veel!	wees niet zo kwistig!	doe dat!
Wy sille net sa folle	Wy sille net sa rij	Wy sille dat
prate	wêze	dwaan
we zullen niet zoveel	we zullen niet zo	we zullen dat
praten	kwistig zijn	doen

Maar voor een aantal werkwoorden valt de imperatief samen met de infinitief, zoals geïllustreerd in (12).

(12) Helje him op!	Gean hinne!
haal hem op	Ga weg!
Wy sille him ophelje	Wy sille gean
we zullen hem ophalen	We zullen gaan

Infinities en imperatief vallen systematisch samen in de tweede zwakke werkwoordsklasse, de zgn. *je*-verba, zoals *helje* ‘halen’, *keapje* ‘kopen’ etc. En verder gebeurt dat nog incidenteel in enkele onregelmatige werkwoorden, zoals *gean* ‘gaan’ en *stean* ‘staan’. Het bestaan van een complete productieve werkwoordsklasse waarin infinitief en imperatief niet te onderscheiden zijn, is door onderzoekers als oorzaak genomen dat de IV2-constructie in het Fries is vervangen door de imperatief.⁽³⁾ Dit scenario is in zekere zin aantrekkelijk: het verklaart waarom IpI in het Fries kon optreden, en tevens waarom dat in het Nederlands niet kon. In het Nederlands vallen infinitief en imperatief immers *nooit* samen. We moeten dan aannemen dat de infinitief in Ofr. IV2 *ende helia him op* geherinterpreteerd is als imperatief en daarna generaliseerd over alle werkwoorden.

Dit heranalyse-scenario verklaart echter niet waarom de Friese imperatief in deze constructie überhaupt grammaticaal is. Bovendien, als IpI een mogelijke optie van UG is, zouden we toch mogen verwachten dat er in enigerlei Nederlands dialect dat in intensief taalcontact met het Fries heeft gestaan, een IpI zou voorkomen. Al die dialecten hebben immers imperatieven! Toch komt de constructie buiten het Friese taalgebied niet voor⁽⁴⁾; vandaar het “typysk fryske syntagme” van Hoekema (1958). De vraag rijst daarom wat de IpI constructie in het Nederlands blokkeert. Het roept de vraag op of de werkwoordsvorm die in de IpI voorkomt wel een imperatief is. Zou het niet eerder een vorm zijn die in het Nederlands ontbreekt?

We zullen nu laten zien hoe onze analyse van IV2 als een hortatieve subjunctief licht werpt op de vier kwesties in (10). Laten we ons nogmaals concentreren op de zin in (9), herhaald als (13). Ik heb op de plaats van de structurele subjectspositie een lege categorie getekend. Het is aangegeven met [ec] om de status ervan in het midden te laten.⁽⁵⁾

⁽³⁾ Deze hypothese gaat terug op Hoekema (1958:18). "Dat (i.e. het samenvallen van imperatief en infinitief) is in wichtich punt by de forklearring fan de hjoeddeiske konstruksje út de âlde".

⁽⁴⁾ Het Fries-Saksische dialect van de Stellingwerven kent zowel de IV2 als de IpI (Bloemhof 2002:90).

⁽⁵⁾ Voor een discussie van de status van het lege subject in imperatieven, zie Beukema & Coopmans (1989), Bennis (2001).

(13) Dan sil de polysje, grif komme en helje [ec]_i him op

In deze constructie heeft het lege subject dezelfde referent als het subject van de matrixzin. In dit geval is dat een derde-persoons nominale groep. In het algemeen volgt de lege categorie het persoonskenmerk van zijn antecedent. In (13) is dat *polysje*, maar het kan elk willekeurige ander nomen zijn, eerste persoon enkel- en meervoud, kwantificeerders als *elkenien* ‘iedereen’ en generieke interpretaties. Zoals we in Postma (2006, par 6.4) hebben gezien is de *morfologische* categorie ‘imperatief’ cross-linguistisch voorbehouden aan tweede-persoons-subjecten. Zelfs als er een NP wordt gebruikt die semantisch een tweede persoon is, maar morfologisch een derde persoon (zoals Ned. *lieveling*, E-Port. *querido*) is een imperatief uitgesloten. Het feit dat tweede-persoonssemantiek cross-linguistisch onvoldoende is om aan de morfosyntactische tweede-persoonseis van de imperatief te voldoen, voedt de twijfel of *helje* in het Fries wel een imperatief is. Dan zou het immers een derde-persoons-*imperatief* moeten zijn, hetgeen altijd morfologisch gerealiseerd wordt met een hortatief cq. subjunctief. Opmerkelijk genoeg blijkt het Fries tevens derde-persoonssubjecten in gewone imperativische constructies te kennen, zoals gerapporteerd door Sipma (1913:66,69), Hoekema (1975:65), Tiersma (1985:63), Hoekstra (1997:40-41).

- (14) a. Doch heit dat efkes!
Doe vader dat even
- b. Jow hy him mar moai del, jonkje!
geef hij zich maar mooi neer, jongetje
‘ga maar lekker liggen, jongetje’
- c. Kom hy/sy hjir mar!
kom hij hier maar
‘kom maar hier’
- d. Jow der jin net to djip yn, dat is de baes
geef daar zich niet te diep in, dat is het beste
‘men moet zich daar niet zo diep in geven, dat is het beste’

In (14a-c) zien we subjecten die weliswaar semantisch tweede persoon zijn, maar die formeel derde-persoonskenmerken dragen. Dergelijke derde-persoonsimperatieven zijn in het Nederlands onmogelijk, zoals de glossen al verraden. Evenmin zijn zulke feiten bij mijn weten gerapporteerd voor enig ander Nederlands dialect. Het lijkt er dus op dat we hier te maken hebben met een typische eigenschap van de Friese “imperatief”-vormen. Vanuit comparatief perspectief is het zoals

gezegd juister te spreken van een (hortatieve) subjunctief.⁽⁶⁾ Dat betekent dus dat - daar waar alle Nederlandse dialecten de subjunctief hebben verloren - het Fries nog steeds een subjunctief heeft en die gebruikt ter uitdrukking van geboden en van onderschikkende hortatieve constructies. Daarmee hebben we een observationele en theoretische correlatie tussen twee verschijnselen.

(15) Observationale generalisatie

Als een dialect derde-persoonsimperatieven heeft, is de IpI constructie mogelijk en vice versa.

Wel moet opgemerkt worden dat de constructies in (14) een tamelijk specifieke semantiek hebben: ze hebben een intiem effect, dat het best beschreven kan worden als een possessieve constructie met een inclusieve wij-lezing. Ze gaan immers met kale nomina zoals *heit*, *mem*, *muoike*, *omke*, etc, die dan zoiets als "onze vader, onze moeder", etc, in de inclusieve betekenis van "mijn + jouw vader", etc betekenen. Het Fries gebruikt die vormen verplicht omdat zowel *jo* 'u' als *do* 'jij' hier uitgesloten zijn. Verder met familieleden die lager staan, waar *do* mogelijk is, maar waar *hy* nog intiemer is. De structuur in (14d) is interessant omdat het hier een derde persoon generiek subject betreft (*men* 'men') waarvan de (reflexieve) objectvormen *jin* (<ien) en *jins* (<iens) luiden.

Ten slotte is er diachrone evidentie dat *helje* een subjunctief is. Er is namelijk een probleem met deze vorm. Het is niet de klankwettige voortzetting van de Oudfriese imperatief singularis *hella/helle* maar lijkt de voorzetting van de imperatief pluralis (< *helleth/helliath*). Vanwaar deze meervoudsvorm? Hoekema (1957:20) suggereert dat de vorm *helje* invloed heeft ondergaan van de eerste persoon presens *helje*. Dan zou een systematiek van de zwakke klasse der *e*-verba - waarin 1sg presens gelijk is aan imperatief.sg (bijv. *nere* = 'ik voed', 'dat hij voedde') zich via analogie opgedrongen hebben aan de *je*-verba. Maar er is een eenvoudiger verklaring. *Helje* is namelijk de rechtstreekse klankwettige voortzetting van de Oudfriese subjunctief ("optatief"). Reeds in het Oudfries vielen de optatiefvormen in enkelvoud en meervoud voor alle personen samen en luiden *hella* (Steller 1928:57, tabel 2). De imperatief luidde *hella* (imperatief enk.) en *helliath* (imperatief mv.). Ook de sterke werkwoorden zoals *kom* laten zo'n afleiding uit de subjunctief toe. De subjunctiefhypothese verschaft daarmee een uniforme morfologische afleiding voor alle Nieuwfrise "imperatiefvormen".

⁽⁶⁾ Als zuivere suggestie is dit eerder geopperd door Van de Meer (1975) en Veldman (1991).

Met deze identificatie van *helje* als subjunctief wordt het diachrone plaatje als volgt. De voorloper van zowel IV2 als Ipi is een subjunctivische constructie (met V2). In het latere Middelnederlands en de moderne dialecten is de subjunctief gaandeweg verdwenen en vervangen door een systeem met modale hulpwerkwoorden. In deze constructie is die geherinterpreteerd als een infinitief (met V2 en een verborgen modaal). In het moderne Fries is de constructie nog steeds subjunctivisch.⁽⁷⁾ Hoe elegant ook, dit scenario vertoont enige problemen met de verwachte distributie van de constructie. Om dat in te zien is een nadere analyse van de typen subjunctief nodig.

3.2. De distributie van de Ipi constructie

De identificatie van het Ipi-effect als een subjunctief doet een voorspelling. Als het Fries een subjunctief heeft, verwachten we dat de constructie het gehele terrein beslaat van contexten waar cross-linguïstisch de subjunctief gebruikt wordt. Alvorens we zo'n onderzoek instellen, is het nuttig eerst de belangrijkste functies van de ingebedde subjunctief te bespreken. Volgens Stowell (1993), Quer (1998:32) zijn er twee hoofdfuncties van de subjunctief, de polaire subjunctief en de intensionele subjunctief. Twee Catalaanse voorbeelden staan in (16).

- (16) a. No recorda que en Miquel **treballi** (polaire subj.)
not remember.pres.3sg. that the M work. Subj.pres.3sg
'he does not remember that Miquel works'
- b. Diu que li **escriguis** (intensionele subj.)
say.3sg that pro him write.subj.pres.2sg
'he tells that you write to him'

In (16a) zien we een subjunctief die afhankelijk is van de negatie in de hoofdzin. Zonder die negatie zou een subjunctief hier niet mogelijk zijn. Dit type is een meer structurele subjunctief en wordt wel polariteits-subjunctief genoemd. In (16b) zien we een ander type, dat meer afhankelijk is van de lexicale semantiek van de matrixpredikaat. Dit wordt in de literatuur wel de intensionele of hortatieve subjunctief genoemd. Quer onderzoekt aan de hand van het Catalaans de systematische formele verschillen in de eigenschappen van de twee typen subjunctief, zoals 1. consecutio temporum, 2. vrije subj/ind alternantie, 3. niet locale triggering, 4. subjectobviatie-effecten (Quer 1998:39). Dit is niet de plaats om deze cluster van eigenschappen in detail te bespreken. Wat die clustering

⁽⁷⁾ Ik dank Ger de Haan voor een belangrijke discussie op dit punt.

aantoont is dat er twee soorten subjunctief zijn. Deze twee typen verschillen (in het Catalaans) in genoemde vier eigenschappen en verder in hun licentieerder: de (cluster van eigenschappen van de) intensionele subjunctief komt voor in het bereik van modaliteit van het MUST-type, zoals in (16b), de (cluster van eigenschappen van de) polariteitssubjunctief komt voor in contexten die wel monotoon dalend (Zwarts 1986), of anti-veridicaal (Giannakidou 1997) worden genoemd, zoals in (16a). Dit type subjunctief wordt ook wel "negatief polair" genoemd (Giannakidou 1994), d.w.z. ze staan in het bereik van een vraagoperator, een negatie-operator, etc., zoals *no* 'niet' in (16a). We vatten dit samen in (17).

(17) *Twee typen subjunctief*

	Type	naam	licentieerder	4 eigenschappen			
				a	b	c	d
I.	polariteitssubjunctief		negatie, vraag, ...	-	+	+	-
II	intensionele subjunctief		MUST-modaliteit	+	-	-	+

(a= tijdconsecutie; b= subj/ind alternantie; c=nonlocale trigger, d=obviation)

Tot zover de algemeen taalkundige benadering aan de hand van de situatie in het Catalaans. Laten we met deze kennis terugkeren naar de IV2-constructie. Volgens de hier verdedigde hypothese is de IV2-constructie subjunctivisch van aard, meer specifiek: het is een hortatieve-subjunctief. Zoals we gezien hebben bevatte de Middelnederlandse constructie een MUST-modaliteit. Deze subjunctief heeft dus parallellen met de intensionele subjunctief (dwz type II). Maar er is een verschil met het Catalaans: de Catalaanse subjunctief is finiet, de IV2-constructie in het Middelnederlands en moderne dialecten is infinitivaal. Zoals we gezien hebben, bevat de modern-Friese constructie een subjunctief. Het hoeft daarom geen verbazing te wekken als de Friese constructie ook alle subjunctivische contexten bestrijkt, *in casu* de polariteitssubjunctief. Een typisch voorbeeld van die uitgebreide functie van de *en*+subjunctief is de context in (3-4), hier herhaald als (18-19).

- (18) Jelle tocht der **net** oan en knip syn hier ôf. (type I)
 Jelle dacht er niet aan en knip.imp zijn haar af
 'Jan dacht er niet aan om zijn haar af te knippen.'
- (19) Dan **sil** de polysje grif komme en helje him op. (type II)
 dan zal de politie vast komen en haal.imp hem op
 'Dan zal de politie vast komen om hem op te halen.'

In (18) is geen modale licentieerder aanwezig, maar wel een NPI-licentieerder, namelijk het ontkennende bijwoord *net* ‘niet’. De vraag is hoe systematisch dat is. Als we bij moderne informanten testen of de negatie optreedt als licentieerder krijgen we geen duidelijk beeld. De zin wordt minder natuurlijk maar niet ongrammaticaal.

- (18') ??Jelle tocht der juster oan en knip syn hier ôf.
Jelle dacht er gisteren aan om zijn haar af te knippen

Omdat de moderne oordelen geen duidelijk beeld geven, hebben we een inventarisatie gemaakt van oudere schrijvers. Zo heeft Tamminga (1959) een klein corpus aangelegd op basis van beschouwend proza uit *De Tsjerne*. Dit hebben we uitgebreid met de voorbeelden genoemd in Hoekema (1959). Als we dit minicorpus bekijken, vinden we de distributie als weergegeven in (19).

(19) *IPI constructies in Tamminga (1959) en Hoekema (1959)*

	<u>Totaal 28 treffers</u>	<u>100%</u>
a. negatie (<i>net, nea, yn pleats van</i>)	14	50%
b. Free choice	1	3.5%
c. Voorwaardelijke zin (na <i>as</i>)	1	3.5%
d. Comparatief (<i>net folle oars as</i>)	1	3.5%
e. Sa	2	7%
f. Modaal	6	21.5%
g. Overig	3	11%

De helft van de IPI gevallen komt voor onder de negatie. Als we negatie meer abstract zien als negatieve polariteit loopt dat percentage op tot 60%. De contexten a-d corresponderen met contexten waar typische NPIs zoals Eng. *anything*, Ned. *het minste of geringste* kunnen voorkomen. Over de context na *sa* ‘zo’ heb ik weinig te zeggen behalve dat *sa* ook in andere contexten sommige NPIs, zoals *folle* ‘veel’ licentieert. De contexten van (19f) zijn modaal van aard, t.w. met *durven*- en *moeten*-semantiek. Tenslotte zijn er drie gevallen die buiten deze systematiek vallen (“Overig”).⁽⁸⁾

⁽⁸⁾ Voor verder onderzoek noem ik ze hier:

- (i) ...omt it hjir de skriuwer alteast foar in part slagge is en meitsje fan in stik in eigen libben.
(ii) Nou (...) hat it doel en freegje jin ôf út hokfoar materiael de mitselbalk mongen is.

Deze gegevens illustreren dat de distributie van de IpI-constructie uit 1959 veel weg heeft van de distributie van de subjunctief, in zijn twee verschijningsvormen: de polariteits-subjunctief en de intensionele subjunctief. Samen representeren ze 81.5% van het IpI-voorkomen in ons minicorpus. Als hypothese versterken we de claim tot (20).

- (20) De Friese IpI constructie heeft de distributie van de subjunctief, dwz de intensionele subjunctief + polariteitssubjunctief.

Voorzichtigheidshalve moet er wel bij gezegd worden dat - gezien de klachten van Friese grammatici als Hoekema en Tamminga over het overgeneraliseerde IpI-voorkomen in het moderne gebruik - de moderne taalgebruiker van het Fries een andere grammatica lijkt te hebben, dan wel mogelijk maximaal differentieel met het Nederlands op hypercorrecte wijze de constructie overfrequent gebruikt om zijn Fries een schijnbaar Friese kleur te geven. We laten dit moderne gebruik voor nader onderzoek.

3.3 De distributie van de IV2-constructie in het Gronings

In Postma (2006) wordt betoogd dat IV2 in het Middeldrents slechts voorkomt onder modaliteit, meer specifiek van het MUST-type. In termen van typen subjunctief zou dat overeenkomen met de intensionele subjunctief.

Het is nuttig de IV2 uit het Middeldrents te vergelijken met met huidige Gronings. Daartoe kan het Reker-Veldman minicorpus dienen (zie Veldman 1991:114-119). Het betreft hier 100 gevallen van IV2 verzameld uit Groningse teksten vanaf de tweede helft van de 19de eeuw tot heden. Van de 100 gevallen zijn er slechts 5 van het 'onderschikkende' type (type-I) terwijl er 94 van het nevenschikkende type zijn (type-II). Eén geval is onbeslist. Het overgrote deel is dus van het type dat ook in Middeldrentse corpus voorkomt. We mogen dus stellen dat de kern IV2 constructie in het Gronings de hortatieve constructie realiseert. Voor verdere referentie geven we hier een nadere analyse van de type-II gevallen.

De type-II gevallen hebben twee mogelijke licentieerders: modaliteit en 'gaan'. Combinatie van beide licentieerders komt ook voor. Het schema vindt u in figuur 5.

(iii) Ien (...) dy't der nocht oan hat en hein (...) ris hwat wurden op

Figuur 1.

IV2 (type II)	GAAN / heen zullen / (naar) x toe moeten / der ut wollen	- GAAN
+MODAAL,	37	48
-MODAAL	9	-

Als er geen licentieerder aanwezig is, is er ook geen vooropgeplaatste infinitief, zoals blijkt uit het leeg zijn van het vakje rechtsonder. Alle modale constructies zijn van het hortatieve type: je moet X en Y, kun je niet beter X en Y?, wil je X en Y?, laten we X en Y!, etc. De 'gaan' gevallen zijn ook allemaal hortatief. In de GAAN-klasse hebben we ook constructies opgenomen als 'heen zullen en Y', 'naar ... toe moeten en Y', 'der uit willen en Y', etc, waar een modaal het gaan-predikaat vervangt. We kunnen type II dus het hortatieve type of het intensionele type noemen. Als de verschoven infinitief een infinitivale realisatie van een subjunctivische context is, kunnen we stellen dat het moderne Gronings veel minder dan het moderne Fries neiging heeft tot de polariteits-constructie en vrijwel uitsluitend intensionele subjunctieven heeft. Of dit samenhangt met de andere morfologische vorm (infinitief versus subjunctief danwel infinitivaal versus finiet) zal verder onderzoek moeten uitwijzen.

3.4. Distributie van de IV2/subjunctief in het Oud-Fries

Over de constructie in het oud-Fries bestaat veel onduidelijkheid. De aangetroffen gevallen hebben zeker niet de morfologische vorm van de imperatief. Maar niet onmiddellijk duidelijk is of het een infinitief of een subjunctief (optatief) is. De Oud-Friese optatief had immers evenmin als de infinitief inflectie voor persoon of getal. Als we aannemen dat het een subjunctief is, zouden we eenzelfde brede distributie verwachten als de huidige constructie. Als we een infinitief aannemen, verwachten we eenzelfde distributie als het Gronings/Drents. Als we de in de literatuur gerapporteerde gevallen langslopen zijn ze alle modaal. Dat lijkt te wijzen op een beperking tot de hortatieve contexten. Hierin komt de Oud-Friese constructie dus overeen met het Middeldrents en het latere Gronings. Dit wijst op een infinitivale constructie. Nader corpusonderzoek moet hier helderheid brengen.

4. De hortatieve subjunctief als onderliggende coördinatie

In Postma (2006) wordt een syntactische analyse gegeven van de rol van *ende*: het kan een positie identificeren en een leeg subject licentiëren. Maar het nevenschikende voegwoord heeft een diepere rechtvaardiging dan alleen zijn syntactische functie. In deze paragraaf keren we terug naar de subjunctief in het Catalaans en bespreken Quer's theorie over de coördinatieve aard van de intensionele subjunctief, dwz. de ingebedde hortatieve subjunctief. In par 4.2. passen we dit toe op de IV2-constructie. Het zal nieuw licht werpen op de gebruikswaarde van de constructie in juridische teksten, par 4.3.

4.1. Quer 1998 - de coördinatieve structuur van intensionele subjunctieven

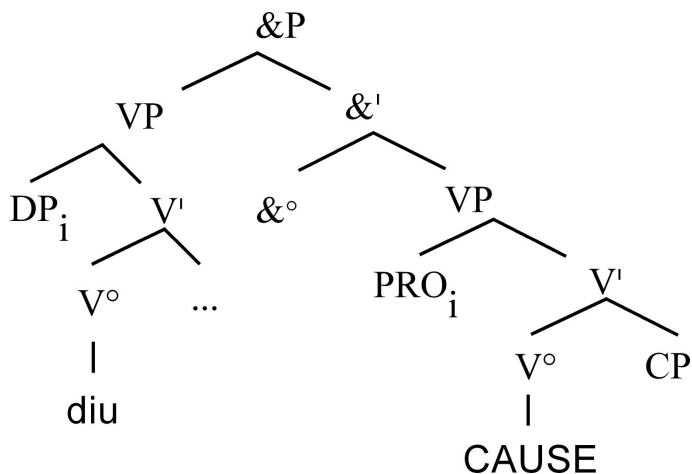
In deze paragraaf zullen we paragraaf 2.4 uit Quer's theorie van coördinatieve structuur van intensionele subjunctieven nader bespreken. We volgen daarbij Quer (1998: 54ff) op de voet.

Als we het schema in (17) bekijken zouden we verwachten dat er geen werkwoorden bestaan die zowel voor een complement met een indicatief als voor een complement met een intensionele subjunctief selecteren. Toch is er een systematisch tegenvoorbeeld: *verba dicendi*, communicatieve activiteiten, en wijzen van spreken, zoals Catalaans *dir* 'zeggen', *escriure* 'schrijven' en *xiuxiuejar* 'fluisteren' kunnen zowel indicatieve als subjunctieve CP-complementen nemen, als in (21). Met de keuze van het type complement correspondeert een betekenisverschil: terwijl de indicatief gepaard gaat met bewerende semantiek, gaat de subjunctief gepaard met hortatieve semantiek.

- (21) a. Diu que t'enyora
 say.3sg that you-miss.ind.3sg
 'He says that he misses you'
 b. Diu que li escriguis
 say.3sg that him write.subj.2sg
 'He tells you to write him'

Met behulp van de vier tests uit (17) laat Quer zien dat de subjunctivische variant in (21b) zich gedraagt als een intensionele subjunctief. In plaats van twee werkwoorden *dir* 'zeggen' in het lexicon aan te nemen, een "simpel zeggen" van (21a) en een "zeggen met een zekere intentie" van (21b), stelt Quer voor het betekenisverschil toe te schrijven aan een complexere structuur in (21b),

namelijk een gewoon 'spreken'-werkwoord + een abstract causatief werkwoord, waarbij het spreken-predikaat en het imperativische predikaat in coördinatie met elkaar zijn, als in (22).

(22) (Quer 1998:58)

Dus een structuur als “ik zeg je te vertrekken” zou uit twee predikaten bestaan: ik zeg x + ik laat je vertrekken. Het overte predikaat ‘zeggen’ realiseert de wijze waarop de causatie tot stand komt, nl. door een taaldaad, hier een “spreken”. Het voordeel hiervan is dat er maar één *dir* in het lexicon aangenomen hoeft te worden. Verder weerspiegelt de complexe structuur van (22) de semantische verhoudingen. Evidentie dat deze onderliggende coördinatie ook *syntactische* realiteit heeft, verschaft Quer door een structuur te bekijken waarin zowel een indicatief als conjunctief complement gerealiseerd wordt, als in (23).

- (23) Diu que t'enyora i que li escriguis
 say.3sg that you-miss.ind.3sg and that him write.subj.2sg
 ‘He says that he misses you and tells you to write him’

Nu doet zich het op het eerste gezicht opmerkelijke feit voor, dat een omgekeerde volgorde subjunctief+ indicatief onwelgevoemd is.

- (24) *Diu que li escriguis i que t'enyora
 say.3sg that him write.subj.2sg and that you-miss.ind.3sg
 ‘He tells you to write him and says that he misses you’

De structuur in (22) met een asymmetrische coördinatie biedt een natuurlijke verklaring daarvoor. We zien dus dat een intensioneel, cq hortatief complement bij *verba dicendi* altijd volgen op een al dan niet coverte coördinator en een covert causatief predicaat.

4.2. Verba dicendi en de passieve structuur van de vonnissen van de Etstoel

Quer's theorie werpt een nieuw licht op de Middeldrentse IV2-constructie waarin eveneens een hortatief complement volgt op een lexicale coördinator *ende* + een - al dan niet leeg - *laten* als representant van CAUS.

- (25) Item tusschen Batten Wermoltynge ende Volker Eggynghe is gewyst: wyl hye an syn erve komen, so sal hy en secker buyr tuych an setten, dairt erve gelegen is ende laten syck dair in tuygen alse recht is.
'Insgelijks tussen BW en VE is geweest: wil hij zijn erfgoed opeisen, dan zal hij een geldig getuigenis inbrengen van de buurt waar het erfgoed gelegen is en zich daarin laten verdedigen met getuigen overeenkomstig het recht!'

De structuur van dit stereotype vonnis is als volgt: Insgelijks + is vonnisgewezen tussen X en Y + (conditie +) [modale propositie *ende* hortatief].

Willen we Quer's structuur op dit oordeel toepassen, dan zullen we een relatie moeten leggen tussen Quer's SAY-predikaat en ons "is gewyst" en verder tussen Quer's lege CAUS en onze lege AUX. Nu is *gewyst* een passief van het verbum dicendi *wijzen*. Bovendien is MUST een korte passief van een causatieve *laten*-constructie, zoals CAN een korte passief is van de permissieve *laten*-constructie (Postma 1995).

- (26) a. X laat_{CAUSE} Y pred ==> Y_i MOET t_i pred (van X)
b. X laat_{PERM} Y pred ==> Y_i MAG t_i pred (van X)

Dergelijke korte passieven van Acl-constructies zijn niet mogelijk met een perifrastische passief (Bennis & Hoekstra 1989), maar blijkbaar wel via een gemorfologiseerde passief. Voor de spoor-status van het ingebedde subject, zie Barbiers 1995:161). De passivisatie-relatie tussen *laten* en de modalen verklaart de onaccusatieve aard van deze modalen, als ook de vergelijkbare complementatie-eigenschappen van *litte* 'laten' en de modalen in het Fries, zoals het

selecteren van een infinitivaal complement, terwijl alle andere werkwoorden een gerundium selecteren.

- (27) a. Ik seach him *wurkje/wurkjen
(ik zag hem werken.GERUND)
b. Ik lit him wurkje/*wurkjen
(ik laat hem werken.INF)
c. Hy moat wurkje/*wurkjen
(hij moet werken.INF)

MUST en CAUSE selecteren dus eenzelfde type complement in het Fries. Dat kan verklaard worden door MUST te beschouwen als afgeleid van CAUS.

Op grond van de relaties in (26a) moeten we concluderen dat het rechterlid van IV2-constructie in het Middeldrents een onderliggende passief bevat. Vanwege coördinatie-symmetrie zullen we de structuur in (22) moeten passiviseren, en krijgen we het volgende templaat.

- (28) (er wordt X_i gezegd) [propositie] ende [OP_i AUX t_i hortatief]

Gezien de aard van de ingebedde hortatief zou men niet willen uitsluiten dat er bij IV2 zo'n SAY-predikaat hetzij bij connotatie hetzij syntactisch covert aanwezig zou kunnen zijn. Dat zou een verklaring bieden voor het feit dat in het Drentse corpus in bijna 50% van de gevallen een passieve SAY-constructie aanwezig, vrijwel altijd in de vorm van de het introductie "Item so is gewyst".

9. Conclusies

De Friese IPI constructie bevat geen imperatief zoals gewoonlijk wordt aangenomen maar een subjunctief. Het subjunctivische karakter van de modern Friese constructie verklaart zijn voorkomen in twee verschillende contexten: die van de polariteits-subjunctief en die van de intensionele subjunctief. Er kon een diachroon scenario van de IV2 en de IPI worden geschetst: de voorloper van IV2 en IPI is een subjunctivische constructie (met V2), meer specifiek, de intensionele subjunctief. Volgens Quer heeft die een onderliggende coördinatieve structuur (althans met *verba dicendi*). Vandaar de lexicalisatie met *en(de)*. In het latere tijd is die subjunctief gaandeweg verdwenen. In het latere Middelnederlands en de moderne dialecten is daarvoor in de plaats een infinitief (met V2) gekomen. Dit kan als een tussenstadium worden gezien tussen een perifrastische horta-

atieve constructie met hulpwerkwoorden en de oude subjunctief. In het moderne Fries is de constructie nog steeds subjunctivisch, en beslaat het gehele domein van alle ingebedde subjunctivische contexten, dwz de intensionele subjunctief + de polariteitssubjunctief. Omdat de polariteitssubjunctief geen onderliggende nevenschikking bevat, moet *en(de)* zich in het Fries tot een onderschikkend voegwoord hebben ontwikkeld. We komen op deze manier heel dicht bij De Waart (1971), gecombineerd met Van der Meer's subjunctief-hypothese. In feite combineert de dubbele analyse van de Waart zich daarom zo goed met de subjunctivische omdat de ingebedde subjunctief ook een dubbele analyse heeft (volgens Stowell 1993 en Quer 1997).

Bibliografie

BARBIERS, SJEF

1995, *The Syntax of Interpretation*. The Hague, Holland Academic Graphics (HIL Dissertation 14).

BENNIS, HANS & TEUN HOEKSTRA

1989, Why Kaatje was not Heard Sing a Song, in: D. Jaspers et al. (eds.) *Sentential Complementation and the Lexicon; Studies in Honour of Wim de Geest*, Foris, Dordrecht.

BEUKEMA, FRITS & PETER COOPMANS

1989, A Government-Binding perspective on the imperative in English, *J. Linguistics* 25, p. 424.

BLOEMHOFF, H.

2002, Stellingwerfs. Serie Taal in stad en land. SDU, Den Haag.

GIANNAKIDOU, A.

1994, The Semantic Licensing of NPIs and the Modern Greek Subjunctive, *Language and Cognition* 4, Yearbook of the Research Group for Theoretical and Experimental Linguistics, 4, University of Groningen, Groningen, pp. 55-68.

GIANNAKIDOU, A.

1997, The landscape of polarity items. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.

HAAN, G. DE

1990, De Friese Imperativus-Pro-Infinitivo. *Taal en Tongval* XLII. Themanummer 3: Dialectsyntaxis (red.: G. de Schutter, M. Gerritsen, C. van Bree), p. 87-107.

- HOEKEMA, T.
1958, Men moast ris bisykje en fyn it komôf fan in spesifyk Frysk syntagme. *Us Wurk* 7, 17-23.
- HOEKEMA, T.
1959, In spesifyk Frysk syntagme II. *Us Wurk* 8, 85-88
- HOEKEMA, T.
1975, Sentences with imperativus pro infinitivo. *Us Wurk* 24, 35-48
- HOEKSTRA, J.
1987, 'Verb second' en de 'imperativus pro infinitivo' in het Fries. *TABU* 17, 96-121.
Ook in: Hoekstra, J. 1997, *The syntax of infinitives in Frisian* (diss. RUG).
Ljouwert: Fryske Akademy. p. 30-46.]
- MEER, G. VAN DER
1972, Is it de muoite wurdich en lêz dit? (A description of the so-called "en + imperative construction" in Frisian). *Us Wurk* 21-22, 151-166.
- MEER, G. VAN DER
1975, The imperativus pro infinitivo reconsidered. *Us Wurk* 24, 19-34.
- POSTMA, GERTJAN
1995, *Gerundium-pro-Participio yn it Frysk*. Lezing gehouden op de Tema-dei
oer Tiidwurds kloften, Taalkundich Wurkforban, Fryske Akademy, Ljouwert,
desimber 1995.
- POSTMA, GERTJAN
2004, Structurele tendensen in de opkomst van het reflexief pronomen 'zich' in het
15de-eeuwse Drenthe en de Theorie van Reflexiviteit. *Nederlandse Taalkunde*
9.144-168.
- POSTMA, GERTJAN
2006, Infinitivale V2 in het Middeldrents en de subjunctief. In *Taal & Tongval* 57
(2) 2005. 126-166.
- QUER, JOSEP
1998, *Mood at the interface*. Proefschrift Universeit van Utrecht. LOT.
- SIPMA, P.
1913, *Phonology & grammer of modern west Frisian : with phonetic texts and
glossary / P. Sipma. - Leeuwarde : Fryske Akademy, 1966.*
- STELLER, WALTER
1928, *Abriss der Altfriesischen Grammatik*. Halle : Niemeyer.
- STOWELL, TIM
1993, *The Syntax of Tense*. Ms. UCLA.

TAMMINGA, D.A.

1959, Fan sinnen en bysinnen. *Pompeblêdden* 30, 126-131.

TIERSMA, P.

1985, *Frisian Reference Grammar*. Dordrecht: Foris.

VELDMAN, FOKKO

1991, De *EN*-constructie in het Gronings. *Us Wurk* 40, 104-121.

WAART, A.A.J. DE

1971, Constructies met en + "imperatiefzin" in het moderne Westerlauwerse Fries.
In: *Stúdzjekonferinsje Frysk*, 6 en 7 april 1971 te Groningen. Ljouwert: YSF.
3-31.

ZWARTS, F.

1986, *Categoriale grammatica en algebraïsche semantiek : een onderzoek naar negatie en polariteit in het Nederlands*. Proefschrift Rijksuniversiteit van Groningen.